

Op zaterdag 13 februari vindt aan de Universiteit Leiden voor de tiende keer de Taalkunde Olympiade plaats. Ter gelegenheid van dit lustrum verschijnt een bundel met opgaven uit de vorige jaren.

Peter-Arno Coppen



De Leidse Taalkunde Olympiade, 2007.

Puzzelen op het hoogste niveau

Leidse Taalkunde Olympiade viert tweede lustrum

Voor de olympische winterspelen van 2010 moest je op 13 februari helemaal naar Vancouver afreizen, maar de taalkundige talenten onder de Nederlandse scholieren konden op dezelfde tijd gewoon in Leiden terecht. Daar werd namelijk de Taalkunde Olympiade gehouden, met weliswaar maar één

onderdeel, maar toch ook – zoals bij een olympiade hoort – met een internationaal tintje. Het idee is afgekeken van de Russen, die zo iets al doen sinds de jaren zestig van de vorige eeuw, in Moskou en Sint-Petersburg. Dat evenement is inmiddels uitgegroeid tot de International Linguistics Olympiad, die dit jaar wordt gehouden in Uppsala, Zweden.

■ BREINBREKERS

De Leidse Taalkunde Olympiade is bedoeld voor de Nederlandse scholier, en fungeert als voorronde voor de internationale versie: de beste vier mogen door naar de Engelstalige Linguistics Olympiad. Die vindt jaarlijks plaats in exotische landen als Rusland, Bulgarije, Polen of Estland. Eenmaal, in 2005, was

Werkwoorden met ver-

Hieronder een tweeledige opgave uit de Taalkunde Olympiade van 2004, ontworpen door prof. Arie Verhagen. Zowel de opgave als de uitwerking is enigszins verkort.

Opgave

Vraag 1

Het Nederlands kent veel werkwoorden die met *ver-* beginnen. Hieronder tref je een klein aantal daarvan aan: *verafgoden*, *verbouwen* (bijvoorbeeld een huis), *verbuigen*, *verdobbelen*, *verdoen*, *vergokken*, *verkalken*, *verkleiden*, *verkleetsen*, *verkolen*, *verleggen*, *verlummelen*, *vernaaien*, *verplanten*, *verslaven*, *verslepen*, *versnoepen*, *verspelen*, *verstenen*, *vertimmeren* en *verwoorden*. Deze werkwoorden zitten niet allemaal op dezelfde manier in elkaar. Deel ze in een aantal groepen in, en beredeneer je indeling.

Vraag 2

De volgende vijf werkwoorden lijken op de bovenstaande, ze beginnen ook allemaal met *ver-*: *verbasteren*, *verkwisten*,

verkwanselen, *verminken* en *verspillen*. Waarin verschillen deze werkwoorden van die in de eerste opgave? Bij welke van de groepen die je bij vraag 1 onderscheiden hebt, kun je de verschillende woorden toch indelen, en waarom?

Antwoord

Vraag 1

Je kunt twee aanknopingspunten gebruiken bij de indeling: wat is de woordsoort van het gedeelte achter *ver-* (werkwoord of zelfstandig naamwoord), en hoe is de betekenis van het resultaat daaraan gerelateerd? Op die manier kun je drie groepen maken (binnen sommige groepen zijn fijnere indelingen mogelijk).

1. Het woord is afgeleid van *ver-* en een zelfstandig naamwoord *x*, met als betekenis 'tot *x* worden of maken':
 - a. 'tot *x* worden': *verkalken*, *verkolen* en *verstenen*;
 - b. 'tot *x* maken': *verwoorden*, *verslaven* en *verafgoden*.
2. Het woord is afgeleid van *ver-* en een werkwoord *x*, met als betekenis: 'in een of ander

opzicht veranderen door te *x'en*': *verbouwen*, *verbuigen*, *verkleiden*, *verleggen*, *vernaaien*, *verplanten*, *verslepen* en *vertimmeren*.

3. Het woord is afgeleid van *ver-* en een werkwoord *x*, met als betekenis 'iets waardevols (tijd of geld) nutteloos besteden door te *x'en*': *verdobbelen*, *verdoen*, *vergokken*, *verkleetsen*, *verlummelen*, *versnoepen* en *verspelen*.

Vraag 2

De meest opvallende eigenschap bij *verbasteren*, *verkwisten*, *verkwanselen*, *verminken*, *verspillen* is dat er geen woorden *baster(en)*, *kwist(en)*, *kwansel(en)*, *mink(en)* of *spill(en)* bestaan. Het zijn dus eigenlijk 'ongelede' (niet op te splitsen) woorden. Toch sluit de betekenis van *verkwisten*, *verkwanselen* en *verspillen* aan bij groep 3 ('iets waardevols nutteloos besteden'), en *verminken* hoort bij groep 2 ('veranderen'). *Verbasteren* zou je ook tot groep 2 kunnen rekenen, maar het hoort historisch bij groep 1 (van het zelfstandig naamwoord *bastaard*). Beide oplossingen werden op de Olympiade goed gerekend.



de internationale olympiade in Leiden. De Nederlandse deelnemers deden het door de jaren heen niet slecht: een keer brons, een keer zilver en twee keer goud. En in de teamwedstrijd won Nederland een keer goud en twee keer zilver.

Ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van de Leidse Taalkunde Olympiade verschijnt deze maand het boekje *Van Sanskriet tot spijkerschrift. Breinbrekers uit alle talen*, waarin opgaven staan uit voorgaande jaren.

De opgaven, die door de verschillende talenopleidingen van de Universiteit Leiden zijn bedacht, bestrijken meerdere talen. Zo zijn er opgaven over het Arabisch, het Japans en het Frans, maar ook over het Oud-Iers. Voor het oplossen van de opgaven is het niet nodig dat je al die talen spreekt: in veel gevallen worden enkele woorden of zinnen met hun vertaling gegeven, waarna je zelf op zoek moet naar de systematiek. Zo bevat de opgave over het Japans onder andere de samengestelde woorden *kamikaze* ('goddelijke wind'), *kawakaze* ('rivierwind'), *kamigami* ('goden') en *mamorigami* ('beschermingsgod'). Op grond van zo'n lijstje kun je met enig denkwerk de betekenis van de samenstellende delen vaststellen, ook al spreek je geen woord Japans.

■ SLECHTE VROUW

In de opgave over het Gotisch (een uitgestorven, aan het Nederlands verwante taal) lijkt je wel iets van je Nederlandse kennis te kunnen gebruiken. Waarschijnlijk kun je snel uit de twee zinnestjes *wairþiþ liuba quens* ('ze wordt een lieve vrouw') en *sa ubila kaisar qibiþ* ('de slechte keizer zegt') de Gotische vertaling van een *slechte vrouw* reconstrueren, omdat je in de Gotische zinnestjes de vage contouren van hedendaagse woorden herkent.

Maar sommige opgaven gaan helemaal over het hedendaagse Nederlands. Het interessante daaraan is dat ze wél een beroep doen op de kennis die een scholier van zijn taal heeft. De opgave hiernaast is er een voorbeeld van. Deze Nederlandstalige opgaven laten mooi zien waar het in de hedendaagse taalwetenschap om gaat: niet om het voorschrijven van de correcte taalvormen, en ook niet om het simpelweg benoemen van woordsoorten en zinsdelen, maar om het opsporen van de systematiek in de taal. Dat mag dan dicht bij de denksporten liggen dan bij de meer fysieke sporten, maar de Leidse Olympiade bewijst het: taalkunde is topsport. ■

Lezersaanbieding *Van Sanskriet tot spijkerschrift*: zie bladzijde 73.

Latijn op school

Gymnasia in Nederland doen het goed. Ze trekken veel leerlingen. Vaak meer dan ze aankunnen. Maar zo goed als het met het gymnasium gaat, zo slecht gaat het met het Latijn. Latijn is geen erg geliefd vak, en de examenresultaten zijn matig. Waarom al die leerlingen, of hun ouders, toch zo graag een gymnasium willen? Daar zijn allerlei redenen voor. Met name dat een categoriaal (zelfstandig) gymnasium veelal klein is, met leerlingen uit 'goede milieus', nagenoeg blank. Dát zijn de trekpleisters, en niet het Latijn. Dat neemt men voor lief. Voor veel leerlingen is het een struikelblok.

In de krant lees ik over een commissie die daar wat aan wil doen. Die commissie wil het vertalen uit het Latijn (belangrijk onderdeel van het examen) afschaffen. Te moeilijk. Uit gymnasiale kring is er meteen ook veel protest tegen dat voorstel.

Ik vind dat protest wel sympathiek, al denk ik dat het op de lange termijn niets uithaalt. Het Latijn als schoolvak wordt namelijk al 150 jaar steeds verder naar de marge gedrongen, en het voorstel dat nu ter tafel ligt, is enkel de zoveelste stap op een lange weg. Het begon al rond 1870, toen de aloude Latijnse school plaatsmaakte voor het gymnasium, en er uren vrijgemaakt moesten worden voor de vakken Nederlands, Engels, Frans en Duits. Ten koste van het Latijn. Het aantal lessen voor Latijn is nadien almaar verder verminderd, en de exameneisen en -resultaten navenant. Een grote stap was de invoering van de Mammoetwet, in 1968. Het is een langgerekt afscheid, en de slotfase is nog niet in zicht.

Is dit erg? Daar wordt verschillend over gedacht. Zij die nu protesteren tegen het commissievoorstel vinden het in ieder geval wel erg. Maar het is een feit dat het aantal pleitbezorgers van het Latijn nog sneller afneemt dan het aantal lessen op de scholen. Ik verwacht daarom dat het over een poosje bijna geruisloos verdwenen is. Maar ik verwacht ook dat kort daarna men zich pas realiseert wat er dan gebeurd is. Namelijk dat het niet de afschaffing was van een hobby voor freaks, een luxe voor een kleine elite, maar een mijlpaal in de westerse cultuurgeschiedenis. Onder andere vanwege de nauwe banden tussen de standaardtaal en Latijn als schoolvak.

De Nederlandse standaardtaal, dat wil men weleens vergeten, is alle eeuwen van haar bestaan, vanaf de zestiende eeuw tot diep in de twintigste eeuw, gemaakt, onderhouden en gekoesterd door mensen die op school Latijn geleerd hadden. Zonder overdrijving kun je zeggen dat de standaardtaal gemaakt is door en voor gymnasiasten. En dat ze gevormd is naar het beeld en de gelijkenis van het Latijn. En ook dat die standaardtaal in zwaar weer raakte toen de band met haar makers en hoeders verslapte.

Nee, ik ben geen laudator temporis acti. Ik denk dat het schoolvak Latijn geen toekomst meer heeft. Wij hebben andere schoolvakken nodig. Ik ga het Latijn dus niet verdedigen. Maar tegelijkertijd wil ik al diegenen die denken dat het hier louter om een achterhoedegevecht gaat, de laatste stuiptrekkingen van een stelletje hobbyisten, toeroepen dat ze zich deerlijk vergissen: we zijn getuige van een diepgaande omslag in de westerse cultuur. Voor wie daar gevoelig voor is: een uiterst pijnlijk moment. Noodzakelijk, onvermijdelijk, maar daarom niet minder pijnlijk.

Joop van der Horst